

Bu makale benzerlik taramasına tabi tutulmuştur.
Araştırma Makalesi/ Research Article

BALKAN ULUS MİTLERİNDE OSMANLI ETKİSİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME: KOSOVA'DAN KRBAVA'YA* Gaye Yavuzcan**

*“Buluştuk düşmana çün Kırbova'da / Nida erişti kim kır bu arada /
Hak emriyle ettim bir gaza kim / Murad Han etti ancak Kosova'da”
Yakub Paşa (Tâcü't-Tevârih).*

Öz

Bu çalışma Balkan ulus mitlerinin oluşumu ve tarihselliğini konu almaktadır. Ulus mitleri, siyasî örgüt oluşturma ve bunu sürdürme azmindeki toplulukların bu hedeflerini meşrulaştırmanın temel araçlarından addedilmektedir. Kolektif “biz” kimliğinin karşısına “öteki”ni yerleştirmek, pek çok ulus mitinin ortak özelliğidir. Balkanlarda, çeşitli ulusların “öteki” algısının yansımaları Osmanlı Türklerinde bulunduğu anlaşılmaktadır. Mevcut çalışmada mitleştirilmiş ulusal tarihlerin ötekileştirme süreçlerinin bir ürünü olarak Osmanlı Türkleri ile ilişkilerin, tarihsel zeminde vuku bulan ilişkilerle mukayeseli olarak değerlendirilmesi hedeflenmektedir. Bu bağlamda, Kosova ve Krbava Savaşı gibi belirleyici savaşlar ve çeşitli Balkan ulus mitlerinde öne çıkan bazı tarihsel şahsiyetler üzerinde bir değerlendirme yapılmaya çalışılacaktır.

Anahtar kelimeler: Ulus mitleri, Balkanlar, Osmanlılar, Kosova Savaşı (1389), Krbava Savaşı.

AN EVALUATION OF THE OTTOMAN IMPACT ON BALKAN NATION MYTHS: FROM KOSOVO TO KRBAVA

Abstract

The subject of this paper is the historicity of the Balkan nation myths. Nation myths are assumed to be one of the main agents of legitimization of the aims of construction and maintaining a political unit of a given society. Placing the “other” versus the collective “us” identity is one of the common characteristics of the nation myths. It appears that in Balkans various nations’ “other” perception has found its reflection in Ottoman Turks. In this paper we will try to evaluate the Ottoman Turks’ relations with Balkan societies in the historical scene and these relations’ impressions as a material of the othering process of some of these societies. In this context some decisive battles as the Kosovo and the Krbava battles and some historical figures that are prominent in Balkan nation myths will be analyzed comparatively.

Key Words: Nation myths, Balkans, Ottomans, Battle of Kosovo (1389), Battle of Krbava.

* Bu çalışma 26-28 Eylül 2018 tarihleri arasında Zagreb, Hırvatistan’da düzenlenen 8th International Balkan Annual Conference, Crossing Frontiers in the Europe: A Complex Relationship in History, Arts, Economy and Law başlıklı sempozyumda sunulan “The Effect of the Ottoman Expansion on the Nations’ Myths in Balkan Peninsula” başlıklı bildirinin gözden geçirilip genişletilmiş halidir.

** Dr. Öğr. Üyesi, Uşak Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, gaye.yavuzcan@usak.edu.tr, ORCID: 0000-0003-1018-4256.

1. GİRİŞ

Yeni siyasî birimlerin inşasını meşrulaştırmada mitlere başvurulması 19. yüzyılın bir icadı olmamakla birlikte, halkın dil ve edebiyatının, ulusal değerlerin idealize edilmesi yoluyla kullanılması ve kolektif bilincin dönüm noktalarına ulus mitlerini ikame etmek için başvurulmasının söz konusu asırdaki yaygınlık kazandığını kaydedebiliriz. Dolayısıyla, folklor ve edebî geleneğin halkın düşünce ve inançlarından köklenmiş olma doğasının dışında, ulusçuluğun kuvvetli bir aracı olduğu ifade edilebilir. Ulusların tarihsel anlatımları ve edebiyatının, ben-kimliği inşa etmede kilit konumda bulunmasını, bunun hem sebebi, hem de sonucu olarak görebiliriz. Balkan uluslarının halk edebiyatlarında Osmanlı fütuhatının etkisi de aynı şekilde değerlendirilebilir.

Karpat'ın ifadesiyle, “tarihsel milliyetçilik genellikle yanlış varsayımlar üzerine kuruludur ve mitlerle beslenir, fakat siyasal devletlerin kurulmasında temel bir rol oynama ve insanlık tarihinin gidişini belirleyici bir biçimde etkileme kapasitesine sahip olağanüstü güçlü bir öğretilerdir. Bu savın doğruluğu Balkanlar'dan başka hiçbir yerde daha açık biçimde kanıtlanamaz.” (Karpat, 2012:15). Stolz'un belirttiği üzere, geleneksel sözlü kültür dünyanın sadece belirli bölümlerinde canlılığını sürdürmüştür ve Balkanlar da bu meyandadır. Balkan sözlü geleneğinin korunmasında Osmanlı fetihleri ve hâkimiyeti ile kilise merkezli edebî kültürün etkileri yadsınamaz (Stolz, 1969: 103). 14. yüzyıldan itibaren Balkanlarda Osmanlı ilerleyişi, Balkan uluslarının tarih ve kültürünü kökten etkilemiştir. Pek çok sosyo-politik etkinin yanı sıra, yarımada Türklerin gelişi 19. yüzyılda yeniden üretilecek olan edebî geleneklerin doğuşuna zemin hazırlamıştır. Osmanlılarla yapılan belirleyici savaşlar Balkan halk edebiyatını etkilediği gibi; Osmanlılarla aradaki çatışmacı ilişkiler, Balkan uluslarının öz-kimlik algılarının tecessümüne olanak veren tarihsel dönüm noktaları olarak görülmüştür. Gerçekten de Osmanlı Türklerine karşı girişilen mücadelelerin mi ulus mitlerinin tohumlarını attığı, yoksa belirli ulus mitlerinin Osmanlı hâkimiyetinin idrak edilme biçimini mi etkilediği, bazen bulanıklaşmaktadır. Her ne kadar ortak tarihe ilişkin kolektif fikirlerin kolektif kimliği dışı vurmanın bir aracı olduğu kaydedilebilir ise de, mitleştirilmiş ulusal tarihin ortak bir ben-kimliği inşası süreci için bilinçli bir ötekileştirme sürecini kapsadığı reddedilemez. Bu durumun Balkan uluslarının aynı tarihî figürlere/olaylara ilişkin farklı yorumlama biçimlerinde kendini gösterdiği ifade edilebilir. Mevcut çalışmada Balkan uluslarının halk edebiyatında merkezî temalar olarak göze çarpan, Osmanlılara karşı yapılmış bazı mücadeleler bu bağlamda değerlendirilmeye çalışılacaktır.

Belirtelim ki, toplumların kültürel kimliklerini farklı ulusal mitler üzerine inşa etmelerinin olağan olduğu, bu durumun aynı tarihsel olayın tarafı olan yahut olmayan gruplarca farklı yorumlanmasıyla oluşan mitler için de geçerli bulunduğu kabulüyle, bu çalışma belirli bir ulus mitinin tarihsel köklerinin gerçekliğini yargılamak amacıyla kaleme alınmamıştır. Bilakis, tarihsel süreçte çatışmalara meşruiyet kazandırma görevini ifa etmiş olsalar dahi, karşılıklı etkileşimle oluşan halk edebiyatı ürünlerinin, uzak yahut yakın ataların ilişki hattından bağımsız olarak, ilmî metotlarla ve karşılıklı temasın tarihsel süreçteki kültürel meyveleri olarak değerlendirilmesi gereğini vurgulamak isteriz. Ek olarak, mitlerin herhangi bir ulus devletin ayrılmaz bir parçası olduğunu belirten Rose'un kaydettiği üzere (Rose, 2003:154) bu mitlerin doğru ya da yanlış olmaları bakımından değil, metaforik ve sembolik anlamlarıyla değerlendirilmesi gerekmektedir. Dolayısıyla bu çalışmada Balkan ulus mitlerinin değerlendirilmesinden amaç, kimin anlattığının “daha doğru” ya da “gerçeğe daha yakın” olduğunu sağlamaya değil, “halkların ayırt edici özelliklerinin tarihin bir özelliği olduğu” (Schnapper, 2005: 93) yaklaşımıyla, tarihsel bir olayın farklı kavranış biçimleri vesilesiyle ulusların sembolik sistemlerine ne şekilde dâhil edildiklerini tespit etmektir.

Balkanların, etnik tanımlıkların köken, dil yahut din gibi farklı kriterler temelinde şekillendiği özgün bir coğrafyaya karşılık geldiği kaydedilir. “Bölgenin uzun tarihi boyunca halkları ve üzerinde yaşadıkları ülkeleri ayıran çizgiler farklı faktörlerce belirlenmiştir.

Arnavutluk, Bulgaristan, Yunanistan, Romanya, Sırbistan, Karadağ, Bosna Hersek, Hırvatistan, Kuzey Makedonya ve Slovenya’da tarihsel arka plan, nispeten az ya da çok uzak geçmişte vuku bulmuş bir dizi göçler, fetihler, savaşlar ve siyasî ittifaklar üzerine oturduğu için, farklı ulusların tarihlerini de kapsamakta yahut dışlamaktadır” (Terzic vd., 2015:73). Ekleyebiliriz ki, Osmanlı Türkleri ile ilişkiler, Balkanlarda ulus inşası süreçlerinin ortak bir unsuru addedilebilir.

Dinsel yahut millî kimliklerin ötesinde Osmanlı tebaasının aidiyet hissini pekiştirecek metotların mevcudiyetini vurgulayan Gürbüz’in ifade ettiği üzere, “Osmanlı Devleti ne yalnız Müslüman ne de yalnız Türk devleti olup her şeyden önce bir hanedanlık idi. İmparatorluk tamamen dinsel amaçlara dönük yahut ulusçu bir siyaset izlemedi” (Gürbüz, 2009: 30). Üstelik ne özel olarak Osmanlılar ne de genel manada Türkler, Balkan sahnesinde hiç yokken ani bir zuhurla belirmiş olmayıp, Müslüman Türkler için konuşacak olursak, Selçuklu Türklerinin yükselişinden ve Anadolu’nun yurt tutulmasından itibaren Avrupa muhayyilesinde yer bulmuş idiler. Wheatcroft, Türklerin Hıristiyanların düşmanı olarak algılanmasının Osmanlı Türklerinin 1354’te Balkanlara geçişinden çok öncesine dayandığını isabetle ifade eder (Wheatcroft, 2009: 3-4). Karpat’ın ifade ettiği üzere, “Osmanlılar için etnisitenin bir kıymeti yoktu. On dokuzuncu yüzyıl gibi geç bir dönemde geliştirene dek etnik bir siyasete malik bulunmadıkları gibi, bu zamana kadar Türklük fikri de Osmanlı düşüncesinde büyük bir öneme sahip değildi. Dahası, Osmanlıların bölgeyi fethettiği dönemde Balkan halkları da güçlü bir etnik bilince, hatta dinsel kimliğin siyasî bilincine sahip bulunmuyorlardı. Çeşitli gruplar farklı dillerde konuşuyorlardı ve Osmanlılar bunları değiştirmek adına hiç bir çabaya girişmediler. Farklı topluluklar temelde önceki hayatlarını sürdürdüler; ancak *millet* sistemi altında dinsel bilinç kuvvetlendi” (Karpat, 1997:334). Millet sistemi, bir bölgenin İslâm toprağı haline gelmesinden sonra buradaki kitap ehli gayrimüslimlerin, yani zimmet ehlinin, hukuk ve himaye bağışlayan bir âhidnâme ile İslâm devletinin idaresi altına girmesiyle meydana gelen bir teşkilat idi (Ortaylı, 2005:66). Osmanlı Balkanlarında kolektif kimlikler olmakla birlikte bunun ulusal bir vurguya malik bulunmadığını ifade eden Dimitras, bütün Ortodoks Hıristiyanların Rum milletine dâhil olduklarını belirterek, bunun içerisinde örneğin Bulgarların çiftçi, Sırpaların entelektüel, Yunanlıların tüccar, Ulahların hayvancı olduklarını; dolayısıyla sosyal hareketliliğin beraberinde etnik hareketliliği de getirdiğini kaydeder (Dimitras, 2000: 42). Blumi, Osmanlı İmparatorluğu’nun çöküşünden önce Balkan halklarının karmaşık “hibrit” kimliklere sahip olduğunu belirtir (Blumi, 2011: 185).

Bütün bunlara Osmanlı Devleti’nin bir özelliğini daha eklememizde fayda vardır. Osmanlı Türkleri, neredeyse Balkanlara ilk geçişlerinden itibaren yüzü Avrupa’ya dönük bir siyasal yapı idi. Avrupa (ilk aşamada Balkan) işlerine müdahil olma azmi ve Hıristiyan hâkimiyetindeki topraklarda ilerleme, İslâm dünyasının sınırında kurulu bu devletin özellikleriydi. Devletin mevcut halinden İslâm dünyasının merkezî gücüne dönüşmesine koşut yaşadığı farklılaşma ve bunun Batı siyasetine etkisi, bambaşka bir çalışmanın konusudur. Ancak burada Balkan ulus mitlerinin nüvesini teşkil eden mücadelelerin büyük kısmının ilk aşamada gerçekleşmiş bulunduğunun; bir hadisatın halk edebiyatındaki yansımalarının ulusçuluğa temel teşkil edecek şekilde ikamesinin ise ikinci aşamada yer aldığı altını çizmekle yetinelim.

2. Balkan Ulus Mitlerinde Osmanlı Etkisi

1371’de Türkler Çirmen’de Sırpılara karşı büyük bir zafer kazandıklarında Balkanları, hatta uzun vadede Macaristan ve İtalya’yı tehdit etme potansiyeline ulaşacakları yolu da açmış oldular. Macaristan Kralı Lajos, Osmanlılara karşı bir Haçlı seferi çağrısında bulunmakla birlikte, durumu kendi topraklarını Bulgar ve diğer komşuları aleyhine genişletmek için bir fırsat olarak kullanmayı tercih etti (Luttrell, 2000:137). Sırpaların mağlup edilmesi önemli bir başarıydı çünkü Meriç vadisinin kontrolü Türklere Balkan hâkimiyetinin yolunu açıyordu. Bundan sonra Türklere karşı savunma hattı tedricen kuzeybatıya, Sırbistan’ın nispeten merkezî bölgelerine çekildi. Dolayısıyla Osmanlıların Balkanlar’da ilerleyişini başlatan Çirmen Savaşı

(Emecen, 2002:221) hem Balkan hem de Osmanlı tarihleri bakımından ayrı ayrı özel bir yer işgal etmektedir (Başar, 1998:51). Çirmen Savaşını müteakiben Balkan beylerinin birer birer Osmanlı hâkimiyetini kabul ettiklerini kaydeden İnalçık (İnalçık, 2019:24), Balkanlarda Osmanlı fütuhatının kolaylıkla gerçekleşme gerekçesini şöyle izah eder: “Osmanlı istilâsı, bir yığın bağımsız kral, despot ve ufak beyin kendi yerel çekişmelerinin çözümü için dış yardım aramakta tereddüt göstermediği, politik bir parçalanma dönemine denk düşüyordu. Balkanlar’da hüküm süren bu çözülüş içinde yalnız Osmanlılar tutarlı bir politika izliyorlardı” (İnalçık, 2019:23)*. Osmanlılar adeta sistematik bir şekilde belirli safhalardan oluşan bir fetih siyaseti ortaya koymuşlardır (İnalçık, 1996: 107).

1372’de Köstendil, 1380’de İştîp, 1382’de Manastır ve Pirlepe, 1385’te Ohri ve Sofya, 1386’da Niş’in fethi gerçekleşti. Sırp despotu Lazar’ın Ploşnik’te önemli bir Türk kuvvetini mağlup ettiğini kaydeden İnbaşı, Balkanlar’da Osmanlı tehdidinin ciddiyetinin farkına varılmasına ve Sırlarla Arnavutların çoğunlukta olduğu bir ittifakın tesis edilmesine rağmen, Batı Hıristiyan âleminin kendi aralarında bölünmüş, sorunları ve ticari kaygıları ile meşgul durumda bulunduğunu ifade eder (İnbaşı, 2006:290). Lazar’ın ittifakına karşı, Osmanlılar da Arnavutluk’taki bazı prenslerin ittifakta yer almamalarını sağladıkları gibi Bulgar Kralını saf dışı bırakmayı başarmışlardır (Afyoncu, 2006:352).

1389’da Kosova’da Osmanlı ordusu, Sırp kralı ve müttefiklerine karşı büyük bir zafer kazanmıştır. Savaşın sonunda Sultan Murad, savaş alanını gezerken Miloş Obiliç adlı bir Sırp tarafından şehit edilmiştir. Savaşın ardından hayatta kalan bazı Sırp seçkinleri, sadakat ve askerî yükümlülük karşılığında arazi ve ayrıcalıklarını ellerinde tutmak suretiyle, Sultan’ın hâkimiyetini kabul etmişlerdir (Pappas, 1994: 19). Kosova Savaşı’nın uzun ve kısa vadeli sonuçlarını Osmanlılar açısından değerlendiren Emecen, kısa vadede başarının siyasî ve askerî kazanç sağladığını ifade eder. Uzun vadede ise Türk fetihlerinin bölgenin sosyal, ekonomik, etnik ve siyasi yapısında meydana getirdiği değişikliklere zemin hazırladığını kaydeder (Emecen, 2011: 304). Sırlar için ise Kosova Savaşı romantik etkisi 20. yüzyıla dek süren başlıca olay; bir kahraman etrafında mit yaratmak suretiyle millî/dinî birlik söylemi geliştirmenin zeminidir (Kumrular, 2012: 415). Kosova Savaşı, müteakiben halk edebiyatında önemli bir imge haline gelmiştir. Sırp yenilgisinin hemen ardından efsaneler türetildiğine dikkati çeken Redep, Sırların iki büyük efsanesinin Kosova ve Marko Kraljević efsaneleri olduğunu ifade eder (Redep, 1991: 253-254). Kosova efsanesinde kutsallık, kahramanlık ve ihanet olmak üzere başlıca üç motif yer alır. Bunlardan kutsallık, savaştan önce kendisine vaat edilen cennet krallığı uğruna dünyevî yenilgiyi kabul eden Prens Lazar’ın; kahramanlık, savaşın hemen ardından hile ile Osmanlı Sultanı’nı öldüren Obiliç’in ve ihanet ise savaş sırasında taraf değiştirerek Osmanlı saflarına katılan Vuk Brankovic’in şahsında tecessüm eder (Uğurlu, 2011:241)†.

Kosova miti Sırp epik geleneğinde ve kolektif hafızada korunmuştur. Bağımsızlığın yitirilip beş asırlık Osmanlı egemenliğinin başlamasının simgesi olmakla birlikte (Djokić, 2009: 235) genel kabul tarihsel açıdan savaşın Sırların kaderi üzerinde vurgulandığı ölçüde büyük bir öneme sahip bulunmadığı yönündedir (Cimeša, 2012:78). Prens Lazar’ın savaşta ölümünün ardından dul eşi Prenses Milica, Sultan Bayezid’in vasalları olan oğulları Stefan ve Vuk’un vekili olarak hâkimiyet icra etmiş, ardından kendisini dine adayarak rahibe olmuştur. Stefan ise Sultan Bayezid’in askerî hizmetinde iken öne çıkmış, ardından 1427’deki ölümüne dek despot sıfatıyla Sırların idaresinde bulunmuştur. Sırp Devleti ancak 1459’da Semendire’nin Osmanlı idaresine girmesiyle son bulmuştur (Vladiv, 1989:33). Ancak bu durum savaşın tetiklediği anlatmaların zamanla bir mit haline gelmesinin önüne geçmemiş, üstelik tarihsel gerçeklik kimi zaman sözlü anlatmaların sisi altında bulanıklaşmıştır. Örneğin Kosova savaşından söz eden

* Osmanlı fütuhâtı sırasında Balkanlar’daki sosyal durum ve bunun fetihlere etkisi hakkında bkz. İnalçık, 2011.

† Kosova Efsanesi hakkında bkz. Uğurlu, 2011; Uğurlu, 2010; Yavuzcan, 2017.

17. yüzyıla ait birtakım tarihsel metinlerin Kosova mitinin etkisini yansıttıkları, Vickers tarafından ifade edilmiştir. Bunlar, Türklere ve Müslümanlara karşı Sırp'ların ve Hıristiyanların yandaşlığını hissettirdikleri ve dinsel motiflerin hâkimiyetinde oldukları gibi, bazı Sırp ailelerini de diğerlerine nazaran ön plana çıkartırlar (Vickers, 1998: 15). “Kosova efsanesine dair en erken izler 14. yüzyılın ilk yarısına kadar geri gider. Ancak bu efsane 16 ve 17. yüzyılda tam şekline kavuşmuş, 18. yüzyılda ise son şeklini kazanmıştır. Savaşta ölen tüm askerleri temsil eden Lazar’ın bir aziz olarak kültü ise 18. yüzyılda Sava ve Tuna nehirlerinin kuzeyinde milli vasıflar içeren bir kült doğurmuştur” (Kumrular, 2012: 417). 1878’de bağımsızlığını ilân eden, 1882’de krallık haline gelen Sırbistan’ın Kosova Savaşı temelinde mit inşa ve tahkimiyetle uluslaşma sürecine katkı sağlama çabaları yeni siyasi örgütlenmenin erken dönemlerinden itibaren dikkati çeker. 1889’da Kosova Savaşı’nın 500. Yıl dönümünün anılması ve kutlanması için gösterilen özel çaba bunu ortaya koyar niteliktedir (Ünlü 2010:109). 1980’lerin başında bir dizi Sırp yazarının ulusçuluğu canlandırmaya dönük eserlerine Kosova mitinden unsurlar kattığını ifade eden Bieber, bu ulus mitinin 1988’de Sırp ulusal hareketinin ayrılmaz bir parçası haline geldiğini belirtir (2002:100). Sırp ulusçuluğunda Kosova Savaşının başladığı gün, Vidovdan (Aziz Vitus Günü) adıyla belirleyici bir gün olarak anılagelmiştir (Bieber, 2002:95).[‡]

Türk-karşıtı sözlü gelenek ürünlerinin ön planda olması dolayısıyla Balkan sözlü geleneğinde Türklerin gelişinden önceki destan geleneğini tasavvur etmenin güçlüğüne dikkati çeken Lord (Lord, 1972:298), pek çok tarihsel yahut sözde tarihsel sözlü edebiyat ürününün Türk fütuhâtından sonraya dayandığını kaydeder. Söz gelimi Türkler olmasa Kosova destan muhitinin mevcut olmayacağına dikkati çeker (Lord, 1972:299). Ćorović’in “Sırp edebiyatının yaratıcısı değilse de, ona yeni bir hayatiyet kazandırmıştır” şeklinde nitelediği (Ćorović, 1938:674) Vuk Karadžić’in[§]19. Yüzyılda kaydettiği meşhur Kosova metinlerinin uzunluk açısından destandan ziyade halk şarkısı olarak nitelendirilebileceğini ifade eden Lord (Lord, 1991:109) şu hususu da vurgular: “Dikkate değerdir ki, 1389 Kosova Savaşı’nın uzun, yazılı destanları, geleneksel icracılardan derlenmiş, yayınlanmış yahut yayınlanmamış koleksiyonlardaki daha kısa formlar temel alınarak, 19. yüzyıl ve sonrasında kompozite edilmiştir. Karadžić’in kendi metinlerinden bu tür uzun halk şarkıları üretmiş olmamasına rağmen, onun sözlü gelenek derleme koleksiyonu da bunlara dâhildir,” (Lord, 1991: 109).

Kosova destan muhiti az sayıda şarkı içerdiği gibi Vuk Karadžić’in dört ciltlik koleksiyonunun ancak küçük bir bölümüne karşılık gelir. Bunlardan bazıları Karadžić’in yayınlamadığı, fragmanlar ya da daha büyük şarkı yahut şarkı gruplarının parçalarıdır. Ufak bir gönderme dışında, Milos Obilić’in meşhur ölümü bunlar arasında yer almaz. Bu parçaları birbirine bağlayan ortak bir tema tespit edilecekse, bunun bedeli ölüm olsa dahi Lazar’a ve muhterem haça sadakat olduğu söylenebilir (Greenawalt, 2001: 54). Kosova destan muhitinin 18. yüzyıl ortalarına dek muhtemelen Batı Sırbistan toprakları ile sınırlı olup ancak bundan sonra geniş manada Sırp halk kültürünün bir parçası haline gelmeye başladığını vurgulayan Stoianovich, şöyle yazar: “Kosova miti Kosova destan muhitinden ibaret değildir. Mitin daha önemli yanı, 18. ve özellikle de 19. yüzyıllarda Ortodoks din adamları ve dini sınıftan olmayan öğretmenler tarafından Kosova’nın (Sırbistan’ın ortaçağ manastırlarının yoğunlaştığı bölgesi

[‡] Savaşın yaz gün dönümünde, pagan tanrı Vid’in anma gününde gerçekleşmesinin muhtemelen tesadüf ancak bunun Sırp ulusçuluğunda merkezî bir yer işgal etmesinin tesadüften uzak olduğunu ifade eden Anzulovic, pagan savaş tanrısı Vid’in cennet krallığını seçen Hıristiyan prens ile nasıl uzlaştırıldığını değerlendirir. 20. Yüzyıla gelindiğinde söz konusu tarihin daha ileri bir anlam kazanması sürecini açıklar. Bkz. Anzulovic, 2000: 80-85.

[§] Kosova savaşının Sırp edebiyatı, kültürü ve siyasetinde merkezî bir tema haline gelmesinde 19. Yüzyıl Sırp âlimlerinin ve özellikle de Vuk Karadžić’in rolü ve etkisi üzerine detaylı bilgi için bkz. Pavlović ve Atanasovski, 2016. 19. Yüzyıl Pan-Slavist ideolojisine kaynaklık eden 15-17. yüzyıl müellifleri ve özellikle “Dalmaçyalı Thucydides” denilen Mauro Orbini, Dživo Gundulić, Juraj Križanić ile eserleri ve etkileri üzerine genel bir değerlendirme için bkz. Sotirović, 2014.

ve savaş alanının) kutsal topraklar olarak betimlenmek suretiyle propaganda ögesi haline gelmesidir” (Stoianovich, 2015 :303).

İlgi çekicidir ki, Kosova mitinin merkezî kahramanlarından Obilić, Arnavutların da millî kahramanıdır. Obućina, Sırp tarihinin mitik karakteri Obilić’in etnik menşei konusunda rekabete dikkati çeker. Her ne kadar Kosova Savaşı’nın meydana geldiği dönemde ulus, istikrarsız ve muğlak bir terim olsa da, Arnavut anlatmalarında Obilić’in Kopiliqi olarak geçtiğini; bu sayede Arnavutların, Kosova Savaşı’nın Sırp için önemini azımsarken, paradoksal olarak kendilerinin ise Osmanlılar dâhil olmak üzere her yabancı hâkimiyete karşı dirençli olduklarını vurguladıklarını belirtir (Obućina, 2011:39). Kaydedelim ki, Osmanlı mirası üzerine kurulu Balkan devletleri arasında Arnavutluk özgün bir örnek teşkil eder. 20. Yüzyılın ilk çeyreğinde başta Sırbistan ve Yunanistan olmak üzere öteki Balkan uluslarının yayılcı tutumları karşısında bağımsızlık hareketleri hız kazanan Arnavutluk’un doğuşu da kronolojik bakımdan Osmanlı İmparatorluğu’nun parçalanmasıyla aynı zamana denk düşmektedir (Todorova, 2007:85).

Arnavutlar için Kosova Savaşı’nın ifade ettiği anlam bir yana, ulus mitinin belkemiğinin bu savaş üzerinde temellendiğini söyleyemeyiz. Arnavut ulusal mitolojisinin, tıpkı diğer Balkan ulus projelerinde olduğu gibi, ortaçağdan devşirilmiş epizodu içerdiğini belirten Misha, tarihsel arkaplanda bir ortaçağ krallığı yahut imparatorluğunun yokluğunda Arnavutların bir mit inşa etmek için gerekli bütün muhteviyata sahip bulunan İskender Bey figürünü ulusal sembolleri olarak seçtiklerini kaydeder. Ulusal yazında İskender Bey, Arnavutların Avrupa’yı Asyalı topluluklardan korumak için gösterdiği en yüce fedakârlığı sembolize eder (Misha, 2002:43). Balkanlarda nerede bir Arnavut varsa orada İskender Bey de vardır yazan Obućina, ona dair tasavvurun 19. yüzyılda çoğu Müslüman olmasına rağmen Arnavutlar arasında canlı olduğuna dikkat çeker ve bölgedeki bütün inanışları birleştirebilen İskender Bey motifinin Arnavutların anayurtlarını savunmak için daima hazır olduğunu gösteren bir sembol olduğunu belirtir (Obućina, 2011: 39).

Arnavutluk’ta Osmanlı hâkimiyetine karşı isyanların İskender Bey’den çok önce başladığını ifade eden İnalçık (İnalçık, 2000: 561) ise babası tarafından rehin olarak verildiği Osmanlı sarayında yetişerek Müslüman olan, ancak sonradan irtidad ederek isyana girişen İskender Bey için şöyle yazmıştır: “Hıristiyan tımarlı sipahiler ve onların İslâmlaşmış ahfadı genellikle kendilerine miras olarak intikal eden topraklarda kalsalar ve Osmanlı tımar sisteminde bir takım imtiyazlara sahip bulunsalar da, en köklü aileler en büyük kayıpları yaşadılar. Bu kayıplar bazı yerel direnişleri tetikledi. Açıkça anlaşılmaktadır ki, İskender Bey önderliğinde Arnavut liderlerinin uzun süre sürdürdüğü başkaldırı temelde bundan kaynaklanmaktadır” (İnalçık, 1954: 116).

Anlaşıldığı kadarıyla İskender Bey’in yalnızca tarihî kişiliği değil, zaman içerisinde ona yüklenen anlam da değişime uğramıştır. Ragaru’dan özetleyecek olursak; onun sembolik şöhreti geç 19. yüzyılda Arnavut ulusal hareketleri ile birlikte yükselmiştir. Gittikçe artan bir şekilde Arnavut ulusal kahramanına dönüşen İskender Bey, sözlü halk anlatmalarında da öne çıkmıştır. İskender Bey’in faaliyetleri imparatorluk idaresine karşı özgürlük mücadelesi, Arnavut etnik millî şerefi, geçmişteki bir Arnavut hâkimin bilgeliği, Balkanlar’da etnik ayrımların ötesinde bir uyum ihtimali, Avrupa tarihine en büyük Balkan etkisi gibi yönleriyle öne çıkartılmıştır. Ancak bu yapılırken, İskender Bey’in Avrupa’da Osmanlı (Müslüman) ilerleyişine dair Hıristiyan direnişini sembolize ettiği yolundaki daha erken tarihli referanslar tedricen bastırılmıştır (Ragaru, 2008:532). Ek olarak İskender Bey, giderek artan bir şekilde Kuzey Makedonya’da da “ulusal kahraman” haline gelmektedir. Kuzey Makedonya’da onun Slav kökenli olduğu; hayatını bir Slav gibi yaşadığı; günümüz Makedonya’sında Tetovalı olduğu gibi görüşler giderek yaygınlaşmaktadır (Nixon, 2010: 2). Ragaru, 2005 yılında İskender Bey’in doğumunun 600. yıldönümünün başta Arnavutluk, Kosova ve Kuzey Makedonya olmak üzere bütün Balkanlar’da kutlandığını kaydeder (Ragaru, 2008: 532).

Balkan ulusal kültürlerinin önemli bir unsuru haline gelecek sözlü gelenekte, yukarıda adı geçen Marko Kraljević de öne çıkar. Onun Sırp kültüründeki önemini belirtirken Anzulovic, “En takdir edilen efsanevî Sırp kahramanı Obilić ise de, en popüler olanı Prens Marko’dur” yazar (Anzulovic, 2000:14). Farklı Balkan uluslarının anlatmalarında prens ya da kral olarak değişik şekillerde geçen Marko, Çirmen Savaşı’nda hayatını kaybeden Vulkaşin’in oğludur. Makedonya’da Osmanlı vasalı olarak hüküm sürmüştür. Dikkat çekici olan, tarihsel olarak söz konusu mücadelede Osmanlılar tarafında savaşmış olmasıdır (Yavuzcan, 2017: 107).

Marko ve Obilić anlatmalarını mukayese eden Anzulovic, Marko anlatmalarının Sırp Ortodoks Kilisesi’nin imtiyazlı bir mevkii işgal ettiği, pek çok Sırp’ın Osmanlı ordusunda martolos** olarak görev yaptığı Osmanlı fütuhatının erken dönemlerinde yaygın olduğunu belirtir. Obilić anlatmaları ise o sıralarda henüz Türkler tarafından fethedilmemiş bölgelerde işlenmiş, ancak Türk otoritelerle arada gerilimlerin başlamasından sonra Sırbistan’da yeniden canlanmıştı. Özellikle 19. yüzyılda bağımsızlık gayretleriyle birlikte halk edebiyatında Marko daha vatansever ve daha az gaddar bir role büründürülürken, hem o, hem de Obilić Türklere karşı Sırp direnişinin kahramanları haline gelmişlerdir (Anzulovic, 2000: 19).

Obilić anlatmalarının henüz Türk fütuhatının ulaşmadığı bölgelerde yaygın olduğu dönemde, Türklerin hâkimiyet altına almadığı Hırvat topraklarında halk edebiyatında Obilić ile birlikte Lazar’ın ve Türklere karşı mücadele eden diğer Sırp kahramanlarının da önemli yer işgal ettiğini kaydeden Anzulovic, bir konuya özellikle dikkati çeker: Bu erken dönemlere ait halk şarkısı ve şiirlerde mitik unsurlar yer almadığı gibi, Türklere karşı yoğun bir nefret duygusu da göze çarpmamaktadır (Anzulovic, 2000: 56).

Tarihsel sürece dönecek olursak, Balkanlar’da Osmanlı ilerleyişinin Batı’daki yankıları için tutarlı bir karşı cephe ittifakından söz etmemiz mümkün görünmemektedir. 1371’den sonra Osmanlı tehdidi artık Batı için açıkça görünür olmakla birlikte, Luttrell’in ifadesiyle, daha çok acil sorunlar karşısında kısa vadeli çözümlere başvurma alışkanlığının bir sonucu olarak (Luttrell 2000:142) Osmanlı karşısı istikrarlı bir ittifak tesis edilemedi. 1402’de Osmanlılar, Sultan Yıldırım Bayezid’in Emir Timur’a esir düştüğü Ankara Savaşı’nda büyük bir mağlubiyet yaşadılar. Venedik ve Ceneviz gemileri savaşın ardından Türkleri Avrupa’ya taşıyarak güvenliklerini sağladığı gibi bir yıl sonra Yıldırım Bayezid’in oğlu Süleyman Çelebi Hıristiyan devletlerle Timurlulara karşı bir anlaşma yaptı (Luttrell, 2000: 148). II. Murad (1421-1451) yeniden Balkanlar’da ilerleyişi başlattığında, Lehistan ve Macaristan Kralı olan Vladislav’ın (1434-1444) liderliğinde düzenlenen, ancak fiilî idarenin Hunyadi Yanoş olduğu, yeni bir Haçlı seferi ile karşılaştı. Hıristiyan ordusu, 1444 yılında Varna’da kesin bir yenilgiye uğratıldı ve Vladislav savaşta hayatını kaybetti. Bu Osmanlıların Balkanlar’da gerçekleştirdikleri fetihleri durdurmak için düzenlenen son Haçlı seferi idi (Jelavich, 2013:34).

Fatih Sultan Mehmed’in hâkimiyeti altında Osmanlı idare rejimi kesin hatlarına kavuşurken Anadolu ve Rumeli’nin de tek bir ülke halinde birleştirilmesi gerçekleşti (İnalçık, 2011:8). İnalçık’ın ifadesiyle o, “Macaristan ve Venedik’e Balkan işlerine karışma fırsatı verebilecek bütün yerli hanedanları ortadan kaldırarak, yarımada’yı bir tek yönetim altında birleştirme siyasetinde başarıya ulaştı. 1463’te Çanakkale Boğazı’nda yaptırdığı kalelerle Boğazlarda tam egemenlik kurdu ve bir Haçlı donanmasının İstanbul’a saldırması olasılığını ortadan kaldırdı. Karadeniz’i bir Osmanlı gölü haline getirme planında ona karşı yalnız Boğdan Voyvodası Büyük Stefan Lehistan’a dayanarak direniş gösterdi. 1484’te Kili ve Akkerman’ın fethiyle bu egemenlik tamamlanmıştır. Sultanu’l-Berreyn ve Hakanu’l-Bahreyn (iki kara ve denizin hükümdarı) unvanını kullanan Fatih, Karadeniz ve Ege üzerinde egemenliğini belirtiyor, böylece Anadolu ve Balkanlar’ı birleştirerek İstanbul etrafında 400 yıl dayanan imparatorluk çekirdeğini kurmuş oluyordu” (İnalçık, 2011: 8).

** Martoloslar ve martolosluk hakkında bilgi için bkz. Anhegger, 1942; Özcan, 2003.

Osmanlılar Hırvatistan içlerine sistemli akınlarını ancak bundan sonra gerçekleştirmişler ve 1493'te Hadım Yakup Paşa komutasındaki Osmanlı birlikleri, Ban Emeric Derncsényi önderliğindeki Hırvat birliklerini Krbava Savaşında^{††} mağlup etmişlerdir (Solak, 2018:49). Genel kabul Hırvat ordusunun bu savaşta Osmanlılara yenilmesiyle Hırvatların Osmanlılara karşı uzun soluklu direniş sürecinin başladığı yolundadır. Savaş sebepleri ve sonuçları açısından çokça tartışılmakla birlikte, doğrudan savaşın kendisi, yani savaş sürecinde yaşananlar, özellikle de Bernardin Frankapan'ın tarihsel konumu ve rolü üzerinde mutabakat sağlanabilmiş değildir (Kužić, 2014:12). Krbava Savaşı'na ilişkin çağdaş kayıtları değerlendiren Kekez, özetle şu sonuçlara varır: Çağdaş kayıtlar savaşın önemli sonuçları arasında çok sayıda asker ve Hırvat asilinin hayatını kaybetmesini vurgular. Savaşa ilişkin kayıtlar Osmanlı korkusunu yansıtmakla birlikte, bunların vurgusu Ortaçağ Hırvat topraklarında yaşayanların ifadelerine göre mi, yoksa devrin Avrupası'nın güç merkezlerinde bir politik propaganda amacıyla mı yazıldıklarına göre değişmektedir. Savaşın, 19. yüzyıldan itibaren kolektif kimliği güçlendirmede mühim bir unsur addedilmesine yol açan Ortaçağ Hırvat Krallığı'nın düşüşüne yol açmak bakımından müteakip siyasî gelişmelerin mihenk taşı olma özelliği ise çağdaş kayıtlarda yer almamaktadır. Bunun tek istisnasının, belirli bir düzeyde, savaşı uzun vadede önemli sonuçlar doğuracak mühim bir olay olarak kaydeden Tubero'nun ifadeleri olduğunu belirten Kekez, iyi eğitilmiş bir keşiş olan Tubero'nun eserini savaştan yirmi yıl sonra kaleme aldığının hatırdan tutulması gerektiğini de vurgular (Kekez, 2018: 85-86).

Her ne kadar Krbava savaşındaki Hırvat mağlubiyeti yıkıcı olsa da, Osmanlıların bölgedeki hâkimiyeti bu savaşla başlamamış, Türkler ancak 1527 yılında burayı fethetmişlerdir. Bununla birlikte Krbava ve civarında yaşayan halkın daha güvenli bölgelere göçü ve önde gelen Hırvat asillerinden büyük kayıplar verilmesi, savaşın iki önemli sonucu olarak kabul edilmektedir (Miljan ve Kekez, 2015: 286). Ulusal tarihin merkezî anlatması olarak Krbava Savaşı'ndaki yenilgi Hırvat asillerinin önde gelenlerinin ölümüyle ulusal trajedinin başlangıç noktası kabul edilir. Böylece kompleks tarihsel gerçeklik, yani Türklerin Balkanlardaki ilerleyişi ve sosyal dönüşümlere yaptıkları etki de, basitleştirilmiş olunur (Ančić, 2006: 75).

Krbava Savaşı hakkında kaydedilmiş bilinen ilk halk şiiri, meşhur Hırvat âlim P. Ritter Vitezović (1652-1713) tarafından 1682'de yazıya geçirilen "Ban Derençin boja bje" [Ban Derençin'in Savaşı], Krbava'yı düşmüş Hırvat asilzâdelerinin seslerinin ve izlerinin halen durduğu mitik bir bölge olarak tasvir eder (Miljan ve Kekez, 2015: 290). Belirtelim ki, Vitezović aynı zamanda Hırvatistan'ın "siyasî ve kültürel bölünmüşlüğüne yönelik ilk somut tepkiyi" veren, ayrıca bütün Slavların aslında Hırvat olduğu görüşünü öne süren kişidir^{††} ve fikirleri kendisinden çok sonra yeşerecek olan Hırvat ulusçuluğunun temelini atmıştır (Bayram

^{††} Krbava savaşı Osmanlı kroniklerinde yer almakla birlikte, Mujadžević, 16. yüzyılda kabaca bugünkü Bosna, Hersek ve Hırvatistan sınırlarına karşılık gelen bölgedeki Osmanlı askerî faaliyetlerinin, bu bölgenin tarihçileri dışındaki Osmanlı araştırmacıları tarafından kapsamlı olarak ele alınmadığını; özellikle kaynakların yetersizliği dolayısıyla bu durumu anlaşılır kabul edilebileceğini ifade eder. (Mujadžević, 2012: 101).

^{**} Onun fikirleri temelinde yükselcek olan Illyrianist hareketi Dimitras, Balkan ulusçuluğunun karakteristiği olan komşunun mevcudiyetini reddetme eğilimine gösterdiği örnekler arasına dâhil eder. Ona göre belleğin "Balkanlaştırılmasının" sonuçlarından biri de "bellek kıyımı" [memoricide] olmuştur. Örneğin, 19. Yüzyıl sonları, 20. yüzyıl başlarından itibaren 'uyanık' Balkan uluslarının bazılarının diğer uluslara bakışını şöyle ifade eder: Pan-Hırvatçı biçimindeki Illyrianist hareket (19. yy.) bütün Güney Slavlarını Hırvat addediyordu. Buna karşılık Pan-Sırp ulusçuları ayrı Hırvat ve Sloven kimliklerinin varlığını reddettiler (20. yy.). Aynı bir Bulgar ulusunun varlığına da Hırvatlar, Sırp ve Yunanlılar tarafından meydan okundu. Sırp ulusçuları ayrıca Arnavutları yabancılaşan kayıp Sırp olarak gördü ve onların ulusçuluğunu Avusturya ile İtalya'nın entrikası olarak değerlendirdi. İkinci görüşü Yunanlı olmayan bir Arnavut nüfusunun varlığını reddeden Yunan ulusçuları da paylaştılar... (Dimitras, 2000: 51). Bizim konumuz açısından onun tespiti büyük önemi haizdir. Nihayetinde, tarihsel arka planda "öteki" karşısında şekillendirilen "biz" tanımının muğlaklığı ve "öteki" ile ilişki biçiminin ortaklığı gibi sebeplerden dolayı "biz" in dışına yerleştirildiğinde zaten kaygan olan tanımlık zemininin likit hale gelmesi kaygısı, alıntılanan algı biçimlerinde açığa çıkmaktadır.

ve Emiroğlu, 2015:44). Krbava Savaşındaki yenilgi de bu ulusçuluk hareketinin önemli tarihsel dönüm noktalarından addedilecektir. Krbava Savaşı, gerçekleşmesinin üzerinden asırlar geçtikten sonra dahi, Hırvat halk edebiyatının önemli bir teması olma özelliğini sürdürmüştür. Anlatmalar içinde yaratıldıkları tarihsel ortamın etkisine göre şekillenmekle birlikte, Osmanlılar karşısındaki mağlubiyetin olumsuz sonuçlarını vurgulama ve Hırvat ulusunun geleceğini etkileyen ilk ve en önemli yenilgi olarak sunma, Krbava Savaşı hakkındaki halk edebiyatı ürünlerinde ortaktır (Miljan ve Kekez, 2015: 292).

Hırvatistan'da Osmanlı etkisini değerlendiren Grgin'in Krbava Savaşı'na ilişkin yorumu önemlidir: "Osmanlı tehdidi geç ortaçağ ve erken Rönesans Hırvat edebiyatının merkezî teması olmuştur. Gündelik hayatta oluşan kaos güvensizlik, endişe, kırılma, hatta bazı durumlarda ortaçağ Hırvat toplumunun zorluklar karşısında savunma kapasitesini bastırarak ölçüde kötümserlik ve boyun eğişi de beraberinde getirmiştir. Ancak bu hisler söz konusu ve müteakip dönemde fiili silahlı direniş ve bireysel yahut grup olarak cesaret ile birleşmiştir. 1463'ten 1791'e dek süren çatışma ve savaşlar, toplumun bütün tabakalarında kuşatma altında bir kale olma sendromunu doğurmuştur. Tipik ortaçağ savaşçı ahlakı ve değerler sistemi ile Haçlı ideolojisine yeniden hayatiyet kazandıran *antemurale christianitatis* [Hıristiyanlığın seddi] kavramı buna destek olmuştur. Hırvat nüfusunun mevcut kolektif aklında bu gerçeklerin önemi de, bunların modern ulusal ideolojiler, mitler, stereotipler üretmeyle alakası da görmezden gelinemez. Bütün bunlar Osmanlılar zamanında, 15. yüzyılın ikinci yarısından itibaren başlamıştır" (Grgin, 2002: 102). 15.-16. Yüzyıllarda Hırvatistan'ın tarihini şekillendiren Osmanlı ilerleyişi ve buna Hırvat, Macar, Venedik ile Habsburg Avusturya tepkileri olduğunu kaydeden Housley (2014: 149), Grgin'in yaklaşımını, yalnızca Hırvat tarihi bağlamında değil, Avrupa/Osmanlı mücadelesinin yaşandığı bütün Balkan ülkeleri için değerlendirmek gerektiğini ifade eder (2014: 150). Özellikle hümanist aydınlar tarafından işlenen *antemurale* söyleminin Hırvatistan'ın ulusal bilincine katkı sağladığını ve Avrupa'ya aidiyetini vurguladığını belirtir (Housley, 2014: 163-164). Hıristiyanlığın seddi kavramını Hajdinjak'ın örneklem olarak yorumlaması ise şu şekildedir: "Tarihsel algılanması gereken bir olayın mitik izahı, mitin bütünsel bağlamındaki büyüklüğünden (ya da küçüklüğünden) bağımsız olarak, gerçek bir tarihsel olaydan kaynaklanıyor ise daha inanılırdır. Örneğin, Orta Avrupa'da Osmanlı ilerleyişini durdurmak konusunda istisnaî önemlerine ilişkin Hırvat miti, Papa X. Leo'nun 1519'da Hırvatlar'ı *antemurale christianitatis* olarak nitelemesinden kaynaklanmaktadır. Her ne kadar tarihsel gerçeklik Hırvatların Osmanlıları durdurma konusunda istisnaî bir önemli rol oynamadıklarını açıkça gösterse de, bu olayın "hatırası" modern Hırvat ulusunun üzerine bina edildiği ana sütunlardan biri haline gelmiştir" (Hajdinjak, 2006: 3). Hırvatların kaderinde Osmanlılar kadar etkili olan Habsburglar için ise Zürcher'in ifadesiyle, "her ne kadar iktidarlarının kökleri başka yerde olsa da, imparatorluğa karakterini veren şeyin aslında Müslüman Osmanlılara karşı mücadele olduğunu söylemek bir abartma olmaz. Habsburgların bu özelliği, önce 1529 ve 1683'te Viyana kapılarında, daha sonra Macaristan ve Kuzey Balkanların fethi sırasında, 'dinin savunucusu' olan çokuluslu bir devlet olarak kendisini gösterir." (2005: 139-140).

Osmanlı tarafından konuyu değerlendirdiğimizde, kroniklerde savaş, Sancak beyi Hadım Yakub Ağa'nın akını şeklinde tasvir edilmiştir. Oruç Bey'in aktarımı şu şekildedir:

"Bosna'da Hadım Yakub Ağa derlerdi, bir Sancak Beği vardı, Üngürüs Eli'ne akın çağırıp üç dört bin akıncı ile yürüyüp kâfir ellerini dolaştı. Kirbova adlı yerde Üngürüs Beğlerbeğisi Derencil adlı kâfir 40.000 kâfir ile İslâm çerisini karşıladı. Hak Taâla fırsat verip İslâm askeri galip geldi. Kâfir ordusu bozguna uğrayıp yüz döndürdü. O Derencil dedikleri kâfiri tutup birkaç yüz kâfir ile Sultan Bayezid'e gönderdi. Sultan Bayezid bu zaferi işitip sevindi. Bu zafer hicretin 899'unda idi" (Oruç Beğ Tarihi, 1972:141).

Anonim Osmanlı kroniğinde de benzer kayıtlar yer alır:

“Bu yanadan Bosna’da Hadım Ya’kub Ağa dirlerdi bir sancak beği vardı. Ungurus vilâyetine akın çağırıp üç dört bin mikdârı akıncıya vardı. Ungurus beğlerbeğisi Derencil Ban kâfir kırk bin kâfirle İslâm çerisine karşı gelüp ceng itdi. Ammâ kâfirler birbiriyle uzlaşmadı. Hak ta ‘alâ İslâm çerisine fırsat virdi, kâfire gâlib eyledi. Kâfir leşkери münhezim olup yüz dönderdi. Derencil Ban diri dutulup kayd ü bendle Sultan Bayezid’e gönderdi. Sultan Bayezid bu fethi işidüp şâd oldı, hicretün sekiz yüz toksan tokuzunda idi” (Anonim, 2000: 137-138).

II. Bayezid devrini idrak etmiş bulunan manzum Osmanlı Tarihi müellifi Hadîdî, Hadım Yakub Paşa’nın Kırbova’daki zaferini aktarıırken, Ban Derençin’in gücüne ve önemine vurgu yapmıştır:

“O Bosna’da ulu bir bân varidi
Derencil bân ana dirleridi

Ulu bân Üngürüs’un pehlüvânı
Sımsıdı Rûs u Kıpcâk u Alaman’ı

Meger Ya’kub Pâşâ’dan mukaddem
Saray ovası’na bir bey mu’azzam

Ki zabt için olunmuşıdi irsâl
Niçe bânı itdi cengile anda pâ-mâl

Derencil bân gelüb basmışıdi anı
Beş on kişile kurtarmışıdi cânı” (Hadîdî, 1991: 334-335).

Savaşa ilişkin detaylı bilgi ise Hoca Sadettin’in Tâcü’t-Tevârih’inde mevcuttur. Müellif, savaştan önceki siyasî ortamı şu şekilde tasvir eder:

“Bosna ile Üngürüs arasında bulunan Hırvat vilayetinde ise iki bân vardı. Bunlardan biri Kir Karli idi ki, bir zaman Osmanlı padişahlarına, kimi de Üngürüs kralına yönelir o vakit, beri tarafa karşı gelirdi. Bu sırada bizden yana inadlaşmakta, direnmekte ve Üngürüs kralına bağlanmış bulunmakta idi. ... Hırvatlık bânlarından Kir İlha ise öteden beri kendi varlığını Padişahın desteğine bağlamış, hak ve adaleti sürdüren sultanın Tanrı vergisi olan bahtına inanmış ve buna göre de Üngürüs kralına kaşı durup, Kir Karli’ye bağlı bulunan bazı kaleleri elinden almıştı” (Hoca Sadettin, 1979: 277-278).

Hoca Sadettin’in nakline göre Kir Karli’nin şikâyeti üzerine Kral, Ban Derençin’i Bosna’ya göndermiş, Ban, Kir İlha’nın topraklarını yağmalamış ve o da Yakub Paşa’dan yardım istemiştir. Onun aktarımında dikkati çeken, Osmanlı tarafından savaşa bakış açısında olay örgüsüne serpiştirilen olağanüstülüklerin mevcudiyetidir. Bu ifadelerden bazıları şu şekildedir:

“Bu uğurlu konakta kimi ruhanî görüntülerin yere indiği, özellikle Paşa’nın çadırı üzerine düştüğü uzakta yakında olan herkesin gözüne çarpmakla bunlar, söz edilir olmuştu. Yine buna benzer kimi emareler, işaretler kendini göstermişti ki, her biri parlak bir alamet olarak Müslümanların zaferine işaret eden muştular idi” (Hoca Sadettin, 1979: 278).

“Ol öğünçler veren gazada kendini gösteren gayb işaretlerinden biri de daha savaşın başında üç anka kuşunun İslam askeri bayrakları üstünden kanat açıp düşmandan yana uçan yedi kartalın üzerine saldırmasıydı. Müslümanlar hizasındaki üç kartal uzun bir çarpışmadan sonra ol yedi kartalın kanat ve kollarını bastırıp kırdılar” (Hoca Sadettin, 1979: 282).

Bununla birlikte savaşa ilişkin olağanüstülüklerin, Osmanlı muhayyilesinde uzun soluklu ve genele yayılan bir iz bırakmış bulunduğunu söylemek mümkün değildir. Bizzat Hadım Yakub Paşa’nın kaleme aldığı savaşa ilişkin şiirde meleklerin savaşta saf tuttıkları, gayb erenlerinin bu zafer için yardım ettiği gibi ifadelerin yanı sıra, Yakub Paşa’nın gazasını, Sultan

Murad'ın Kosova savaşına benzetmesi dikkati çeker (Hoca Sadettin, 1979:284). Kurulan bu paralelliğin, Balkanlar'da her iki savaşa atfedilen dönüm noktası ve mit merkezi olma, ayrıca kuşatıcılık özelliğinden uzak, sübjektif bir yorum olduğu ifade edilebilir. Balkan uluslarında ise yüklenen mitik anlamlar ve uhrevî özelliklerle her iki savaş etkileri çağını aşan izler bırakmıştır.

Modern ulus mitleri pek çok bilim insanının mevcudiyetini kabul ettiği karşıt anlatıları görmezden gelmekle kendilerini sınırlandırdıkları ifade edilebilir. Balkan ulus mitlerindeki klişenin, saf millî halkların ulusalcı arzularını bastıran ve eski Hıristiyan sosyal düzeni bozan gasıp Türk imajı olduğunu belirten Blumi, Osmanlı hâkimiyeti öncesinde etnik-ulusal toplulukların yokluğunun bu mitleri havada bıraktığını kaydeder. Üstelik muhtemelen Balkanlardaki modern toplulukların kökeninde ortak zeminin olmamasından ötürü, Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşünü müteakiben Balkanların çok daha kanlı tecrübeler yaşadığını ifade eder (Blumi, 2011: 31).

Osmanlı hâkimiyeti hakkındaki Balkan ulus mitlerinin tipolojisini değerlendiren Antov, en fazla öne çıkan jenerik mit tipinin din uğruna ölmek ve azizleşmek olduğunu ifade eder. Bu ulusların mazlum olarak sunulduğu ve belirli bir grubun mağlup ve kurban edildiği bir mit grubu olup baskı altına alınan grubun ahlâkî üstünlüğünü vurgular (Antov, 2017 :31). Böylece Osmanlı egemenliğine (yahut Balkan ulus mitlerinde ifade edildiği şekliyle, boyunduruğuna) karşı çıkmak da meşrulaştırılır. Başka bir ifadeyle, çok etnikli bir siyasal yapı olan Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrılmaya dönük hareketler, kendi iç dinamikleri ve dönemin şartlarında değil, kökü mazideki bir mağduriyetin nihayet mağdurların soyundan gelenlerce giderilmesi olarak lanse edilmiş olur. Jelavich bir Balkan devletinin ne kadar milliyetçi olmak isterse istesin, Osmanlı idaresinin mirasının, her bireyin hayatının ayrılmaz ve kolayca silinmeyecek bir parçası olduğunu belirtir (2009:110). Farklı bir bakış açısıyla, Balkanlarda hâkim olan ve ikame edilen ulus mitlerinin de Osmanlı idaresinin bölgede tesis edilme sürecine dayandırılması ortaya koymaktadır ki, Osmanlı hâkimiyeti Balkanları fiilî olarak etkilemekle kalmamış, temelini tarihsel olaylardan alan efsanevî anlatımlar ve halk anlatımlarının işlenip ulus miti haline gelmesi yoluyla, dolaylı bir izi de yarımada bırakmıştır. Cassirer, “siyasal söylenceleri yok etmek, felsefenin gücünü aşar,” der (Cassirer, 1984: 312). Benzer şekilde, tarihselleştirilen kolektif bilincin taşıyıcısı olarak ulusların gerçek tarihsel süreçlerini saptamak da, anlaşıldığı kadarıyla, çoğu kez tarihin ve tarihçinin gücünü aşmaktadır. Balkanlar'da “Osmanlı mirası algılaması, kuşaklar boyu politikacıların yanı sıra tarihçiler, şairler, yazarlar, gazeteciler ve öteki entelektüeller tarafından da biçimlendirilmiştir ve biçimlendirilmektedir” (Todorova 2007:107)

Sonuç

Balkan uluslarının sembolik sistemlerinde Osmanlı imgesinin mutlak ötekini oluşturduğunu söylemek abartı olmayacaktır. Ancak, mutlak ötekinin mevcudiyetinin, sınırları kesin ve belirli bir “biz” kimliğini oluşturmada sağladığı katkı, tartışmaya açık görünmektedir. Tarihsel öteki olarak Osmanlı, farklı Balkan uluslarının ortak geçmişine ilişkin değil, her birinin tarih sahnesinde özgün bir ulus halinde mücadelesinin nesnesi olarak ulus mitlerinde vurgulanmaktadır. Aynı tarihsel olayın yahut kişinin farklı ulus mitlerinde ya da halk anlatımlarında, o ya da bu ulusun öne çıkmasına zemin olarak kullanılması, bunu örnekler niteliktedir. Ancak bu türden bir tasarrufun, söz gelimi Prens Marco örneğinde olduğu gibi, aynı tarihsel şahsiyete ilişkin farklı imgelerin üretilmesine yol açabildiği anlaşılmaktadır. Mit üretimine kaynaklık eden sembol isimlerin, tarihsel eylemlerinden farklı olay örgülerinin içine yerleştirilmek suretiyle ulusal kahramanlara dönüşmesi ise İskender Bey örneğinde görülmektedir. Burada da figürün kahramanlaşması, menşei üzerine tartışmaları beraberinde getirmiştir. Ele alınan mücadelelerin yaşandığı dönemde tarihsel anlatıların olağanüstü motiflerle de bezemesi Balkan uluslarına özgü değildir. Devrin doğası gereği, dünyevî mücadelelere ilişkin kayıtlarda dinî ve olağanüstü motifler göze çarpmaktadır. İlgili çekici olan,

bu türden vurgu ve motiflerin, ilerleyen süreçte ulus mitlerinin gelişimi ve tahkimi için kullanılmasıdır. Bu kullanımda da “mukaddes” mücadele mutlak öteki olan Türklerin ilerleyişinin durdurulması şeklinde kendisini göstermektedir ve Balkan ulus mitlerinde Osmanlılara karşı verilen savaşlarla ulusun geçmişini de adeta kutsallaştırmaktadır.

KAYNAKÇA

Afyoncu, A. (2006), Osmanlı İdaresinde Sırbistan. *Balkanlar'da Osmanlılar: Fetih ve İskân. Balkanlar El Kitabı C I: Tarih* içinde (ss. 350-358), Çorum-Ankara: Karam & Vadi.

Ančić, M. (2006), Nastava pojivesti između narativa “kolektivne memorije” i historijske znanosti, *Povijesno naslijeđe i nacionalni identiteti içinde*(ss. 71-78), Marijana Marinović (Ed.), Zagreb: Zbornik.

Anhegger, R. (1942), Martoloslar Hakkında. *Türkiyat Mecmuası*, C. VII içinde (ss.281-320), İstanbul: Maarif Matbaası.

Anonim (2000), Osmanlı Kroniği (1299-1512). Hazırlayan: Prof. Dr. Necdet Öztürk, İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.

Antov, N. (2017), The Ottoman “Wild West” – The Balkan Frontier in the Fifteenth and Sixteenth Centuries, Cambridge ve New York: Cambridge University Press.

Anzulovic, B. (2000), *Heavenly Serbia, From Myth to Genocide*, Londra: Hurst&Company.

Başar, F. (1998), Çirmen Savaşı'nın Balkan Tarihindeki Yeri. Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi içinde (ss. 51-55). S. 12, Prof. Dr. Cengiz Orhonlu Hatıra Sayısı, İstanbul.

Bayram M. ve Emiroğlu H. (2015), Hırvat Milliyetçiliğinde Dil Unsurunun Rolü. *Uluslararası Hukuk ve Politika* içinde (ss. 39-67), C. 11, S. 43.

Bieber, F. (2002). Nationalist Mobilization and Stories of Serb Suffering. *Rethinking History* içinde (95-110), 6:1.

Blumi, İ. (2011), Reinstating the Ottomans, Alternative Balkan Modernities, 1800-1912). New York: Palgrave Macmillan.

Cassirer, E. (1984). Devlet Efsanesi. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Cimeša, M. (2012), Kosovo as a Memorial Site and its Importance for the Collective Memory of the Serbs. *From Collective Memoires to Intercultural Exchanges* içinde (ss. 71-84), Marija Wakounig (Ed.), Münster: LIT Verlag.

Ćorović, V. (1938), Vuk Karadžić (1787-1864), *The Slavonic and East European Review* içinde (ss. 667-677), Vol. 16, No. 48.

Dimitras, P. E. (2000), Writing and Rewriting History in the Context of Balkan Nationalism, *Southeastern European Politics* içinde (ss.41-59), Vol. 1, No. 1.

Djokić, D. (2009), Whose Myth? Which Nation? The Serbian Kosovo Myth Revisited, *Uses and Abuse of the Middle Ages: 19th-21st Century* içinde (ss. 215-233), Ed. Janos M. Bak, Jörg Jarnut vd., Munich: Wilhelm Fink.

Edirneli Oruç Beğ (1972), *Oruç Beğ Tarihi*. Yayına Hazırlayan: Atsız, İstanbul: Tercüman 1001 Eser.

Emecen, F. (2002), Kosova Savaşları. *TDVİA C. 26* içinde (221-224), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

Emecen, F. (2011), Balkanlar ve Bosna Tarihi Bakımından Kosova Savaşının (1389) Önemi. Osmanlı Klasik Çağında Siyaset içinde (303-313). İstanbul: Timaş.

Greenawalt, A.K.A. (2001), Kosovo Myths: Karadzic, Njegos, and the Transformation of Serb Memory. *Spaces of Identity* içinde (49-65), at 49, digitalcommons.pace.edu/ lawfaculty/ 339/ (erişim tarihi 13.09.2019).

Grgin, B. (2002), The Ottoman Influences on Croatia in the Second half of the fifteenth Century. *Povijesni prilozi* içinde (87-104). 23.

Gürbüz, M.V. (2009), Emergence of Bulgarian Nationalism, *Güneydoğu Araştırmaları Dergisi*, S. 16, ss. 27-51.

Hadîdî (1991), *Tevârih-i Âl-i Osman (1299-1253)*. Yayına Hazırlayan: Necdet Öztürk, Marmara Üniversitesi Yayınları, İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi.

Hajdinjak, M. (2006), From Organized Oblivion to Forced Remembering: Memory and Identity among Serbs and Croats, *International Symposium: "The Memory of Violence/Genocide: Its Meaning in the Process of Peace Building,"* içinde (ss. 1-24), March 18, 2006, University of Tokyo, Tokyo, <https://core.ac.uk/download/pdf/11870307.pdf>, erişim tarihi:02.07.2019.

Hoca Sadettin Efendi (1979), *Tâcü't-Tevârih*. C.III, Sadeleştiren: İsmet Pamaksızoğlu, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Housley, N. (2014), Christendom's Bulwark. Croatian Identity and the Response to the Ottoman Advance, Fifteenth to Sixteenth Centuries, *Transactions of the Royal Historical Society* içinde (149–164), 24.

İnalcık, H. (1954), Ottoman Methods of Conquest, *Studia Islamica* içinde (ss. 103-129), No. 2.

İnalcık, H. (1996), Stefan Duşan'dan Osmanlı İmparatorluğu'na XV. Asırda Rumeli'de Hıristiyan Sipahiler ve Menşeleri. *Osmanlı İmparatorluğu, Toplum ve Ekonomi* içinde (ss. 67-108), İstanbul: Eren.

İnalcık, H. (2000), İskender Bey, *TDVİA C. 22* içinde (ss. 561-563), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

İnalcık, H. (2011), Balkanlar'da Osmanlı Fetihleri'nin Sosyal Koşulları, *Adam Akademi* içinde (ss. 1-10), S. 1.

İnalcık, H. (2019), *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ 1300-1600*. İstanbul: Kronik.

İnbaşı, M. (2006), Balkanlar'da Osmanlılar: Fetih ve İskân. *Balkanlar El Kitabı C I: Tarih* içinde (ss. 287-300), Çorum-Ankara: Karam & Vadi.

Jelavich, B. (2013), *Balkan Tarihi: 18. ve 19. Yüzyıllar*. İstanbul: Küre Yayınları.

Jelavich, B. (2009), *Balkan Tarihi: 20. Yüzyıl*. İstanbul: Küre Yayınları.

Karpat, K. (2012), Balkan Devletleri ve Milliyetçilik: İmge ve Gerçek. *Balkanlar'da Osmanlı Mirası ve Milliyetçilik* içinde (ss. 15-57), Çev. Recep Boztemur, İstanbul: Timaş.

Kekez, H. (2018), The Consequences of the Battle of Krbava (1493) as seen by its Contemporaries, *Review of Croatian History* içinde (ss. 63-90), S. 14.

Kumrular, Ö. (2012), Kosova: Hezimetten Doğan Kahramanlık Destanları. *İslam Korkusu, Kökenleri ve Türklerin Rolü* içinde (415-423), İstanbul: Doğan Kitap.

Kužič, K. (2014), Bitka Hrvata – bitka na Krbavskom polju 1493. godine, *Historijski Zbornik* içinde (ss. 11-63), God. LXVII, br. 1.

Lord, A. B. (1972), The Effect of The Turkish Conquest on Balkan Epic Tradition. *Aspects of the Balkans, Continuity and Change* içinde (ss.298- 318), Contributions to the Balkan International Conference held at UCLA, October 23-28, 1969, Henrik Birnbaum ve Speros Vryonis Jr. (Ed.), Lahey: Mouton.

Lord, A. B. (1991), *Epic Singers and Oral Tradition*. Londra: Cornell University Press.

Luttrell, A. (2000), 1389 Öncesi Osmanlı Genişlemesine Latin Tepkileri. *Osmanlı Beyliği (1300-1389)* içinde (ss. 129-148), Ed. Elizabeth Zachariadou, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Miljan, S. ve Kekez, H. (2015), The Memory of the Battle of Krbava (1493) and the Collective Identity of the Croats. *Hungarian Historical Review* içinde (ss. 283-313), 4, no. 2.

Misha, P. (2002), Invention of a Nationalism: Myth and Amnesia. *Albanian Identities: Myth and History* içinde (ss. 33-48), Stephanie Schwandner-Sievers, Bernd Jürgen Fischer (Eds.), Indianapolis: Indiana University Press.

Mujadžević, D. (2012). The Other Ottoman Serhat in Europe: Ottoman Territorial Expansion in Bosnia and Croatia in first Half of 16th Century. *Ankara Üniversitesi Güneydoğu Avrupa Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi Dergisi* içinde (99-111), C.1 , S. 1.

Nixon, N. (2010), Always already European: The figure of Skënderbeg in contemporary Albanian nationalism. *National Identities* içinde (ss. 1-20), Vol. 1, Issue 1.

Obućina, V. (2011), *A War of Myths: Creation of the Founding Myth of Kosovo Albanians*. *Contemporary Issues* içinde (ss. 30-44), Vol. 4, No. 1.

Ortaylı, İ. (2005), Osmanlılar'da Millet Sistemi. *TDVİA*, C. 30 içinde (ss.66-70), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

Pappas, N. C. J. (1994), Between Two Empires: Serbian Survival in the Years after Kosovo, *Serbian's Historical Heritage* içinde (ss. 17-37), Ed., Alexander N. Dragnich, Los Angeles: East European Monographs.

Pavlović, A, Atanasovski S. (2016), From Myth to Territory: Vuk Karadžić, Kosovo Epics and the Role of Nineteenth Century Intellectuals in Establishing National Narratives. *Hungarian Historical Review* içinde (357-376), 5, no.2.

Ragaru, N. (2008), The Political Uses and Social Lives of “National Heroes”: Controversies over Skanderbeg’s Statue in Skopje. *Südosteuropa* içinde (ss. 522-525), 56 (4).

Redep, J. (1991), The Legend of Kosovo. *Oral Tradition* içinde (ss.253-265), 6/23.

Rose, J. (2003), Government Advertising and the Creation of National Myths: The Canadian Case. *International Journal of Nonprofit and Voluntary Sector Marketing* içinde (ss. 153-165), Vol. 8, No. 2.

Schnapper, D. (2005), Sosyoloji Düşüncesinin Özünde Öteki ile İlişki. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Solak, M. (2018), Sınırların Hapsettiği Tarih: Osmanlı İmparatorluğu’na Karşı Hırvat Askeri Sınır Bölgesinin Örgütlenmesi (1553-1664). Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Ankara.

Sotirović, V. (2014), The Idea of Pan-Slavic Ethnolinguistic Kinship and Reciprocity in Dalmatia and Croatia, 1477-1683. *Politikos Mokslų Almanachas* içinde (175-187), Vol. 14.

Stoianovich, T. (2015), *Balkan Worlds, The First and Last Europe*, Londra ve New York: Routledge.

Stolz, B.A. (1969), On Two Serbo-Croatian Oral Epic Verses: The “Bugarštica” and the “Deseterac”. *The Bulletin of the Midwest Modern Language Association* içinde (ss. 153-164), Vol. 2, Papers of the Midwest Modern Language Association, Number 1. Poetic Theory/Poetic Practice.

Terzic, A., Krivosejev V. & Bjeljic Z. (2015), Cross-cultural Exchange: Saint George’s day customs as a common heritage of Balkan nations. *Anthropological Notebooks* içinde (ss. 71-88), XXI/2.

Todorova, M. (2007), Balkanlar’daki Osmanlı Mirası. *İmparatorluk Mirası, Balkanlar’da ve Ortadoğu’da Osmanlı Damgası* içinde (70-112), Derleyen: L. Carl Brown, 4. Baskı, İstanbul: İletişim.

Uğurlu, M. (2010), Sırp Milliyetçiliğinde Kosova Efsanesinin Yeri ve Önemi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Uğurlu, M. (2011), Kosova Efsanesi. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları* içinde (241-252), C. 14, S. 14.

Özcan, A., Martolos, *TDVİA*, C. 28 içinde (ss.64-66), Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.

Ünlü, M. (2010), Sırların I. Kosova Zaferi’nin 500. Yıldönümünü Kutlama Girişimleri. *OTAM* içinde (107-118), S. 28.

Vickers, M. (1998), Between Serb and Albanian, A History of Kosovo. New York: Columbia University Press.

Vladiv, S. M. (1989), The Kosovo Cult in Serbian Literature. *Serbian Studies* içinde (ss. 33-44), Vol. 5, No 2, Fall 1989.

Wheatcroft, A. (2009), The Enemy at the Gate, Habsburgs, Ottomans and the Battle for Europe. New York: Basic Books.

Yavuzcan, G. (2017), Realiteden Mite: Kosova Savaşı (1389) ve Efsanesi. *Uluslararası Balkan Tarihi ve Kültürü Sempozyumu*, 6-8 Ekim 2016, Çanakkale, Bildiriler, C. I içinde (ss. 103-118), Ed. Aşkın Koyuncu, Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Balkan ve Ege Uygulama ve Araştırma Merkezi.

Zürcher, E. J. (2005), Savaş, Devrim ve Uluslaşma, Türkiye Tarihinde Geçiş Dönemi, 1908-1928. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.